

ESIMENE EESTIKEELNE KOOL

Möödunud sajandi Haapsalu iseloomustas maalikunstnik ANTS LAIKMAA nii:

«Endine Haapsalu oli nagu mõni Saksamaa külake, kelle bürgerid armastasid eeskätt kõnelda saksa keelt. Kuid see saksa keel oli niisama võlts kui olid bürgerid ise võltsid—siitsamast ümberkaudsetest küladest ja saartelt aegamööda linna voolanud talunikud, kes hakkasid end sakslasteks pidama. Neil ei sobinud enam maakeelt kõnelda, mis oli ainult alamale soole—talunikkudele ja teenijatele.»

«Võltside bürgerite» linn ja saksa keel oli pidanud küll kaua vastu, kuid sellelgi tuli oma lõpp. Kuurortlinn kasvas ja arenes, maalt tulnud ettevõtjate ja teenijate arv aina suurenas. Ei saanud olematuks teha nende emakeelt, nende rahvalaule, nende muinasjutte, nende armastust oma keele vastu. Küllap ka paljud «võltsid bürgerid» olid vastu saksa meelele ja keelele, kuid sajandeid kestnud saksastumise komme oli visa vastupanuga.

Et pärisrahva keelt maksma panna, oli kaks teed: jõuda eestikeelse koolini või viia võimuga rahhoonesse eesti keel. Viimane tähendas revolutsiooni, selleaegses väikelinnas keelesaaduse kehtestamist. Oli küll seda pooldavaid jõukamaid eestlasi, kuid vähe haritlasi, seetõttu käis raekoja «vallutamine» üle jõu. Seda ei toetanud ka enamik «võltse bürgereid». Kuigi saksa keel lõpuks raekirjadest kadus, asus selle asemele valitsus-

se kõrgel käsul vene keel, algas venestusaeg.

Eesti keele võidulepääs algas väga tagasihoidlikult koolihariduse esimeste sammudega.

Nii imelik kui see ka ei tundunud, algatasid selle päris «von'id», liberaalsed mõisnikud ja pärisbürgerid. Muidugi oli neil esijoones majanduslikke võimalusi kooli asutamiseks ja ülalpidamiseks, kuid kõik see kuulus abinõude hulka. Kooli asutamise eelduseks oli selle vajaduse tunnetamine. Kauplusse minnes võis küll tervitusele «Guten Morgen» saada sama vastuse, kuid ostja jätkuvalt saksa keelele oli punastav arg vastus: «Rohkem ei mõista!» Nii oli lugu linnas igas ettevõttes, rahva keel nõudis oma eluõigust.

Esimese eestikeelse kooli asutasid 1838. aastal eesotsas Carl Abraham Hunniusega väidavad, et kooli asutamist on tungivalt vaja, sest eestlasi on linnas 2/3 elanike üldarvust. Samas võib kindlalt väita, et selle põhjuseks ei olnud ainult eestlaste arv. Eestlaste hulgas oli juba rikkaid ettevõtjaid, oli ka saksa koolidest läbikäinuid, kes ei olnud oma rahvust unustanud.

Pärisrahva kooliharidusest eemalejätmine ei vastanud enam aja vaimule ja nõuetele. Kui eestlased seda ise oleksid teinud, võis see tähendada saksa vaimule ja keelele rasket kaotust. Sellepärast tuli ühiskondliku situatsiooni mõjul eesti kool asu-

tada, et mitte kaotada lõplikult pärisrahva usaldust. Seejuures ei saa unustada C. A. Hunniuse humanseid vaateid. Ta oli inimsõbralik vaeste laste ja vanurite hooldamisel.

Kooliõpetaja eestikeelsele koolile leiti Paldiskist — Johannes (Juhan) Peterson. Ta töötas Haapsalus 1838—1873, seega 35 aastat. Eluloolised andmed on tema kohta napid. Tema järglaseks sai 1873. aastal tütar Fanny-Bertha Peterson, kes oli samas koolis õpetaja 45 aastat.

Vahepeal nimetati kooli Carl-Stifiks ja sajandi lõpul Bertha-kooliks. Kool lõpetas tegevuse 1918. aastal.

Bertha Peterson suri 1935. aastal ja on maetud Haapsalu vanale surnuaiale. Arvatavasti on sinna maetud ka tema ema ja isa. Seni on matmiskoht teadmata. **Palume kõiki Haapsalu vanemaid inimesi, kes midagi teavad Johannes ja Bertha Petersoni, kahe Haapsalu kauaaegse koolimeistri matmiskohast, seda teatada hariduskoondise töötajale Sirja Lintsile, Nõukogude t. 10, telefon 44 755.**

Tänavu suvel tähistatakse Haapsalus eestikeelse kooli 150. aastapäeva rahvapeoga ja mälestatakse kooli auväärseid õpetajaid.

VOLDEMAR PIHLAU

**KOOLILÕOST
LOE KA D. LK.**

Esimene eesti kooli õpetaja Johannes Peterson koos abikaasa ja tütre Bertha Petersoniga.